

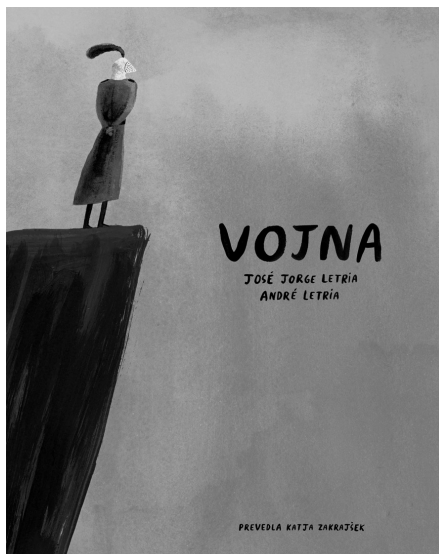
lahko odkrije tudi dodatna vprašanja, spregledane skrivnosti.

Slikanica *Vsi skupaj štejejo* ni namenjena le razvedrilu, ponuja interakcijo za sodelovanje bralcev od četrtega leta dalje z odraslimi in ni samo za otroke (v opisu knjige piše, da naj bi bila namenjena bralcem do 99 leta starosti). Spodbuja koncentracijo in preizkuša spomin. Predvsem pa ozavešča dragoceno spoznanje, da smo si ljudje v marsičem različni, a vseeno vsak od nas šteje enako kot nekdo drug.

Tatjana Pregl Kobe

VOJNA NI NIKOLI ZNALA PRIPOVEDOVATI ZGODB

José Jorge Letria: *Vojna*. Ilustracije
André Letria. Prevod: Katja Zakrajšek,
Založba Modrijan, Ljubljana, 2022.

Jeseni 2019 sem na 27. bienalu ilustracije Bratislava na veličastni predstavitvi knjižnih ilustracij z vsega sveta doživela vso raznolikost vizualnega ustvarjanja knjig za otroke in mladino, saj je bilo

na ogled in v oceno razstavljenih preko tri tisoč ilustracij iz skoraj petdesetih držav. Nagrade, podeljene na bienalu, so nedvomno najprestižnejša priznanja ilustratorske umetnosti v svetovnem merilu. Desetčlanska mednarodna žirija, katere članica sem bila, je podelila enajst nagrad, vključno z glavno nagrado grand prix, petimi priznanji *Zlato jabolko* in petimi *Plaketami BIB*. Med temi je bil poleg Maje Kastelic iz Slovenije tudi portugalski ilustrator *André Letria*, ki je priznanje prejel za deset ilustracij (v mešani tehniki) iz knjige *A guerra / War / Vojna*. Poleg originalnih ilustracij so nam organizatorji omogočili tudi ogled te knjige. Takrat sem jo, popolnoma očarana nad minimalističnim načinom verbalnega in vizualnega prikaza (ne glede na morečo vsebino in težke pojme v knjigi za otroke), prvič držala v rokah. Besedilo in ilustracije v tej knjigi lahko beremo (tudi) neodvisno drugo od drugega, vendar je oboje temčno.

Slikanica *Vojna* je bila že leta 2018, ko je knjiga prvič izšla, uvrščena v katalog *Bele vrane*, na mednarodnem tekmovanju za najboljše slikanice Little Hakka (Kitajska) je v eni od kategorij prejela nagrado »Best of the Best«, na natečaju Nami Concours (Južna Koreja) pa veliko nagrado (Grand Prix). Nagrajena je bila na številnih bienalih ilustracije in sejmi po svetu, poleg plakete na BIB je bila leta 2019 uvrščena na razstavo mednarodnega knjižnega sejma v Bologni (Mostra Illustratori), prejela je »nagrado odličnosti« na tekmovanju Communication Arts Illustration Annual (Kalifornija, ZDA) in bila v trojici najboljših slikanic na sejmu NY Rights Fair Talking Pictures (New York, ZDA). Prejela je mednarodno nagrado Junceda (Junceda Internacional, Barcelona), na Portugalskem pa nacionalno nagrado za ilustracijo (Prémio Nacional de Ilustração) in nagrado na bienalu ilustracije v Guimarãesu. Uvrščena je v PNL2027, državni priporočilni

seznam branja za otroke, in na platformo dPICTUS, ki predstavlja najboljše slikanice na svetu. Leta 2022 je dobila častno nagrado Boston Globa (Boston Globe–Horn Book Award, ZDA), Muzej otroških knjig Javne knjižnice Varšava pa ji je podelil veliko nagrado v kategoriji prevedenih knjig. Samo vprašanje časa je bilo, kdaj bo izšla tudi pri nas. V času, ko se je tudi na evropskih tleh začela vojna, jo je izdala in založila Modrijan založba. Slikanica je izšla v okviru kulturnega projekta izdaje knjig, ki ga sofinansira Javna Agencija za knjigo Republike Slovenije.

Ni običajno, da se avtorji odločijo prikazati tako mračno vsebino mladim bralcem, oddaljenim od vojnih grozot. Portugalska umetnika José Jorge Letria in André Letria, oče in sin, sta ustvarila slikanico, v kateri besedilo lahko beremo (tudi) neodvisno od ilustracij. Besedilo je napisal José Jorge Letria (1951, Cascais), portugalski pesnik, pisatelj, dramatik, skladatelj, ustvarjalec televizijskih in radijskih oddaj ter novinar, ki je magistriral iz komunikologije. Za svoje knjige, predvsem za otroke in mladino, je prejel številne literarne nagrade, njegova dela pa so prevedena v več kot deset jezikov. Je predsednik uprave Društva portugalskih pisateljev (Sociedade Portuguesa de Autores, Lizbona). Minimalistično skopo besedilo je upodobil njegov sin André Letria (1973, Lizbona), ilustrator in založnik. Že od leta 1992 ilustrira knjige za otroke in mladino ter redno sodeluje s časopisi in revijami. Je prejemnik številnih nagrad, kot so portugalska nagrada za ilustracijo, nagrada odličnosti za ilustracijo, ki jo podeljuje Society for News Design (ZDA), prejel je tri srebrne medalje na natečaju 3×3 Annual in veliko nagrado Nami Concours (Južna Koreja). Leta 2010 je ustanovil založbo Pato Lógico, ker je potreboval osebno svobodo in ker se je naveličal delati kot svobodni ilustrator, ki opravlja slabo plačano delo,

ne da bi imel možnost za umetniško izpolnitev. Poleg tega je hotel sodelovati izključno z avtorji, ki jih občuduje, med katerimi je (stalnica) tudi njegov oče. Ni presenetljivo, da je prevajanje slikanice s tako občutljivo tematiko prevzela Katja Zakrajšek, feministka, levičarka in antifašistka. Leta 2015 je na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani doktorirala, prevaja pa iz francoskega, angleškega in portugalskega jezika. Leta 2008 je za roman *Knjiga soli* Monique Truong prejela nagrado Radojke Vrančič – priznanje za mlado prevajalko, leta 2017 plaketo Lirikonov zlat na velenjskem Lirikonfestu in letos najvidnejše prevajalsko priznanje Sovretovo nagrado za najboljši prevod iz tujega jezika v slovenščino (Bernardine Evaristo: *Dekle, ženska, druga i*, Cankarjeva založba, 2022). Prevod slikanice *Vojna* je za založbo Modrijan njen četrti prevod iz portugalščine.

Vrhunska kakovostna slikanica *Vojna* ima spoznavno, etično, estetsko besedilno vrednost in prav tako slikovno gradivo, saj podobe (še posebej) v tej knjigi, povedo več kot tisoč besed. Pri sodobnih besedilih za predšolske otroke in bralce v prvi triadi osnovne šole sta še posebej pomembni primerna dolžina besedila, ki je tokrat zvedena na kratke impresije, in oblika knjige, ki je tudi primerna zgovornim ilustracijam, da je branje podob v slikanici enakovredno branju besedila. Obe področji sta prepleteni in oblikovani v čudovito celoto. Slikanica *Vojna* je namenjena otrokom od petega leta starosti naprej, odvisno od njihove zrelosti pa tudi pripravljenosti njihovih staršev, skrbnikov, učiteljev in vzgojiteljev, da z njimi spregovorijo o največjem zlu tega sveta. In o ljudeh, ki ga povzročajo. Kajti vojne so bile od zmeraj. In v sodobnem času, ko podatki in podobe o vsem lebdijo povsod v zraku, marsikateri grozljive informacije o vojni dosežejo tudi otroke. Nanje lahko naletijo na družbenih omrežjih ali mimogrede, ko

odrasli poslušajo televizijska poročila. Včasih se o tem pogovarjajo tudi med seboj, s prijatelji. Kako spregovoriti o vojni z njimi, da jih ne bo preveč strah?

Seveda lahko otrokom berejo tako profesionalni bralci (pedagoški delavci, knjižničarji ...) kot neprofesionalni bralci (starši, starejši sorojenci, stari starši, prijatelji ...). Pri glasnem branju te slikanice naj bi se na vsebino ustrezno pripravili vsi, da otroku omogočijo doživljanje, sprejemanje in razumevanje tega mračnega besedila. Potrebna je tako profesionalna razlaga kot pozitivno vzpostavljen čustveni odnos. Ustrezna priprava na branje tovrstnega gradiva zahteva podrobno opazovanje ilustracij in poglobljen razmislek o tem, kako ilustracije dopolnjujejo ali – kot v tej slikanici – nadgrajujejo zapisano besedilo. Branje slikanic naj bi potekalo tako, da si otroci med poslušanjem branega besedila ogledujejo ilustracije. Nujna je posebna pozornost pri opazovanju ilustracij v slikanici in vmesni predahi za otrokovo spraševanje in čas za (po možnosti že vnaprej) domišljene odgovore. Pogovor, ki sledi po branju, naj se navezuje tako na besedilni kot na slikovni del slikanice. Pomembno je vedeti, kaj bo pri pogovaranju glavno sporočilo otroku. Ni treba, da se jim opisuje vojne grozote, a to odkrito, premišljeno besedilo in mojstrsko abstrahirane ilustracije omogočajo, da so v varnem okolju lahko načete težke teme. Skupno razmišljanje o zapletenih temah otrokom namreč pomaga, da se naučijo krmariti med svojimi občutji. Kanadska pisateljica in aktivistka Deborah Ellis, katere literarna tematika in aktivnosti so pogosto povezane s trpljenjem preganjanih otrok v tretjem svetu, celo meni, da »če so otroci dovolj močni, da vzdržijo bombardiranje in stradanje, so tudi dovolj močni, da o tem berejo.«

Po petih (vključno s predlistom) dvostranskih ilustracijah, ki ponazarjajo počasi bližajoči se strah, ki se plazi med

drevjem, za ptico, ki iz varnega domovanja na veji beži pred ogrožajočimi zublji zla, se na desni strani šeste dvostranske, krhko zelene ilustracije začne besedilo slikanice: *Vojna zaseka v dan kot potuhnjena, urna bolezen*. Nato se 31 dvostranskih ilustracij niza ena za drugo, vanje pa so (večinoma, ne pa na vseh) vpisani kratki, domala aforistični stavki (vselej izpisani z velikimi črkami, verzalkami), ki se dosledno začenjajo z besedo *Vojna*. Te povedi odražajo »brezčasne, globoke, prepričljive in močne misli in podobe o vzrokih vojne, o njenem značaju, moči, posledicah in tesni povezanosti z ljudmi. Pripovedujejo o senčnem svetu, v katerega prodira vojna kot dim in prežema vse; o svetu, ki ga na koncu uniči vojna mašinerija, ki jo je ustvaril človek« (citāt iz kataloga *Bele vrane*, 2018). Nad naravo visi senca, sivo zlo, ki ga ne slišimo, ne čutimo, še vidimo ne. Ampak vojna, ki je v besedilu poosebljena, vselej ve, kje se kdo boji, kje jo kdo (za edinim osvetljenim oknom v stolpnici z zagrnjenimi zavesami ali polkni) pričakuje. *Vojna privzema surovo obliko vseh naših strahov*, zapiše José Jorge Letria. Barve so komorne, utišane, svetloba je temačna, liki šlemov, bomb, uniform, podobe jeklenih sinov in množice zverženih teles vzbujajo strah, namesto živih barv mest se kažejo ruševine, v prah in pepel zrušene zgradbe povzročajo bolečino opomina. André Letria ni upodobil vsake pisateljeve misli, pač pa je s čopičem in akvarelom ustvaril mračne, dih jemajoče, vznemirljive slike v meglenih sivih in sepia tonih, ki se same po sebi lahko berejo kot knjiga brez besed. Podobe z napadajočimi avioni prepredenega sivega neba, hangerjev in bodeče žice, tankov skupaj z oboroženimi vojaki, čet z bajoneti, razpočenih bomb, padajočih na mesta, kjer so bili nekoč domovi, šole, gledališča, parki, bolnice, igrišča, živalski vrtovi in tovarne, so kruto nazorne. *Vojna je trušč*

in je kaos. Uničuje, kar so ustvarjale in gradile generacije pred njim. Tepta, mendra in jemlje življenja nedolžnim ljudem. Grmadi knjige in jih sežiga. *Vojna ni nikoli znala pripovedovati zgodb.* Zgodb o zlu, kakršno je vojna. O blaznosti, ki ima človeški obraz. Na kupih zoglonelega kamenja, pepela in prahu, molijo v nebo neprepoznavni, zmaličeni in počrneli ostanki, po katerih gomazijo pajki in se plazijo kače, prisposodbe zla, ki ga vojna zadaja. Vojna, ki je najgloblje zatočišče smrti. Na prvi pogled nepri-vlačna, skoraj odbijajoča slikanica ni pravičljiva. A zato nič manj ne pritegne. S svojo simboliko vzbuja radovednost in kristalizira spoznanja. Malega bralca pritegne z ritmom podob, intonacijo spremljajočega besedila, z menjajočimi se poudarki imaginarnih, poenostavljenih likov, sam vizualni nagovor ima več vzponov in enakovredno močnih vrhov, dokler ga slikar ne pripelje do konca, kjer se ustavi. *Vojna je molk.* Na zadnjih dveh dvostranskih ilustracijah je le še tema, na črnih straneh so le še gromozanski pajki. Ničesar drugega ni več.

Ne pisatelj José Jorge Letria ne ilustrator André Letria v slikanici *Vojna* ne ponujata odgovorov na vprašanja: Kako se začne vojna? Kdo jo začne? Zakaj je vojna zločesta tovarna? Zakaj morajo umirati nedolžni ljudje? Je vojna zatočišče smrti? Ali vojaki lahko končajo to morijo? In kaj ostane po vojni? Njun cilj pri ustvarjanju je bil, da se s posledicami vojne soočajo že najmanjši otroci. Da se oblikuje že v rani mladosti generacija, ki bo odrasla v ljudi, ki ne bodo malikovali zla in nestrpnosti, sovraštva in blaznosti vojne, ki jo je izumil človek.

Tatjana Pregl Kobe

SPOMINSKA SOBA (MALI »MUZEJ«) PISATELJICE ELE PEROCI

V Mestni knjižnici Ljubljana je letošnje leto z različnimi dogodki in aktivnostmi močno povezano s 100. obletnico rojstva pisateljice Ele Peroci, avtorice nepozabnih, brezčasnih, lahko bi rekli kar zimzelenih pravljic, ki se že prenašajo skozi različne generacije, iz roda v rod: od starih staršev preko staršev do današnjih otrok. Govorimo lahko kar o Letu Ele Peroci, v katerem se, zlasti MKL, Pionirska, povezuje z različnimi partnerji pri različnih dogodkih in akcijah. Želimo si, da bi sleherni slovenski otrok lahko rasel tudi s pravljicami Ele Peroci in da bi te postale del njegovega otroštva. Spomin nanj, tudi na vse otroške knjige, ki so ga gradile in izgradile kot človeka in osebnost, pa naj bi mladi poslušalec in bralec odnesel v svojo odraslo dobo in prenesel na svoje otroke.

Ob tem opozarjamo in vabimo na prav posebno doživetje, na srečanje s to milo, lirično pravljíčarko, poznavalko otroške duše, njenih radosti in strahov, čustev in njenega vsakdana, ki jih je tako pronicljivo znala ubesediti v kratkih sodobnih pravljicah. Otroke je spoštovala, jih znala poslušati, razumeti in se vedno postaviti na njihovo stran.

Le malokdo ve, da v Waldorfski šoli v Ljubljani (Streliška ulica 12) domuje spominska soba (mali »muzej«) Ele Peroci, ki jo je šola po smrti očeta Milana Perocija in moža Ele Peroci ob prodaji družinske hiše za Bežigradom darovala družina Pogačnik, družina Eline starejše hčerke. Jelka, ki je postala biologinja, je bila vrsto let urednica na založbi Mladinska knjiga. Jelka je tista deklica, ki bo večno živela v pravljici *Moj dežnik je lahko balon* in ki je bila skupaj z mlajšo sestro (ta je danes slikarka Anka Luger Peroci) tudi sicer pogosta literarna junakinja pravljic Ele Peroci. Kako je